

Kulturdepartementet
postmottak@kud.dep.no

Deres ref.: 13/155

Vår ref.: lph/62

Oslo, 23. mai 2013

Høringsuttalelse til NOU 2013: 1 Det livssynsåpne samfunn

Innledning – Generelle betraktninger

Human-Etisk Forbund (HEF) er glade for at den religions- og livssynspolitiske gjennomgangen vi lenge har bedt om nå er gjennomført. Vi er i hovedsak fornøyde med utredningen og har forventninger til den videre politiske behandlingen. Nå er det viktig å være fremtidsrettet, så landet kan få på plass en solid og varig politikk for statens forhold til tro og livssyn. Dette vil vi bidra til.

Behovet for endringer er erkjent bl.a. i Soria Moria-erklæringene I og II. Vi har også merket oss at opposisjonspartiene har arbeidet med nye løsninger innen livssynspolitikken.

Mandatet utvalget fikk av regjeringen understreker at økende mangfold i befolkningen gjør det nødvendig å se med nye øyne på gjeldende ordninger. Vi vil vektlegge at det ikke er tilstrekkelig at staten bare har en kirkepolitikk, men må ha et helhetlig forhold til saksområdet tro og livssyn. Denne intensjonen må følges opp i det videre politiske og departementale arbeidet.

Også utredningen Livsfaseriter fra Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) i 2009 dokumenterte en del problemstillinger særlig livssynsminoritetene i Norge opplever i utøvelsen av sine livssyn. Vi er glade for å se at Stålnett-utvalget har brukt mye fra STLs utredning i sitt arbeid. Stålnett-utvalget dokumenterer også den samme holdningen fra myndighetene som STL fant: Det er mye god vilje, men gjennomgående er offentlige ordninger tilpasset majoritetens behov og tradisjon.

Aller viktigst i denne omgang er å sikre likebehandling. Vi ber om at tiltak som bidrar til dette prioriteres. Dette er anledningen til å rette opp historisk urett og skjevhet. På restene av tidligere tiders religiøse ensretting bygges det nå et nytt mangfold. Utfordringen fremover er å håndtere mangfoldet på en konstruktiv måte. Det er både mangfold av ulike livssyn, og et mangfold i folks grad av engasjement innad i de ulike trosretninger. (Om forståelsen av mangfold, se vår kommentar under kap. 12.)

For å sikre den nødvendige likebehandlingen må menneskerettstenkningen ligge i bunn ved utforming av alle nye ordninger. Her er utvalget svært tydelig i sin utfordring til myndighetene.

Derfor passer det også å benytte denne anledningen til å uttrykke vår støtte til det såkalte Lønning-utvalget som foreslo å ta menneskerettighetene tydeligere inn i Norges Grunnlov. Særlig forslaget til ny § 99 er relevant i denne sammenhengen:

«Enhver har frihet for tanke, samvittighet, religion og livsanskuelse. Denne friheten omfatter rett til å endre religion eller livssyn etter eget valg, og til å praktisere sin religion eller sitt livssyn alene eller i fellesskap med andre.»

Å bruke religion for å fremme nasjonal identitet

Ofte hører vi kristendommens privilegier i Norge forsvart med kulturarv som argument. FNs spesialrapportør for religions- og livssynsfrihet, Heiner Bielefeldt, skriver utførlig om problemer med statskirkeordninger i sin rapport for 2012.¹ Her er det mye å merke seg for norske myndigheter. Bielefeldt konkluderer bl.a. med at:

- Statsreligion bør aldri bli brukt for å fremme nasjonal identitet: «Any specific status positions given by the State to certain religious or belief communities or other groups should never be instrumentalized for purposes of national identity politics, as this may have detrimental effects on the situation of individuals from minority communities.» (Hans punkt 73 j.)
- Å gi ett trossamfunn status som statskirke må utformes i streng overensstemmelse med prinsippet om ikke-diskriminering: «When offering a privileged legal status position for certain religious or belief communities or other groups, such a specific status should be accorded in strict conformity with the principle of non-discrimination and should fully respect the right to freedom of religion or belief of all human beings.» (Hans punkt 73 i.)

Spesialrapportør Bielefeldt skriver at å gi noen trosretning status som statsreligion for å fremme nasjonal identitet erfaringsmessig innebærer en alvorlig risiko for diskriminering av folk som tilhører minoriteter (hans punkt 62). Dersom en stat skal ha statsreligion, må staten sørge for at dette ikke de facto eller de jure diskriminerer medlemmer i andre religioner og livssyn (Bielefeldts punkt 63).

Når det i grunnlover gjøres generelle henvisninger til kulturarv, hvor bestemte religioner sies å ha hatt en dominerende rolle, spør Bielefeldt hvorfor en slik henvisning strengt tatt er nødvendig dersom det er historisk korrekt. Bielefeldt viser til hvordan slikt lett leder til diskriminerende behandling av de som måtte følge andre religioner og livssyn (Bielefeldts punkt 62).

Bielefeldt legger vekt på at når religion tas inn i en grunnlov slutter grunnloven å reflektere samfunnets mangfold og åpner for religiøs intoleranse (hans punkt 66). Bielefeldt finner det vanskelig, for ikke å si umulig, å ha en statsreligion som ikke har uheldig og diskriminerende effekt på medlemmer av minoritetsreligioner og -livssyn (hans punkt 72).

Etter vårt skjønn rammes den nylig vedtatte statskirkeordningen våren 2012 av Bielefeldts bekymringer. Her må norske myndigheter rydde opp for å unngå fremtidig kritikk fra internasjonale menneskerettighetsorganer.

HEF vil sterkt advare mot å gi kulturelt hegemoni, flertall eller «tradisjon» forrang eller spesielle privilegier – det er alt annet enn «saklig forskjellsbehandling». Saklig forskjellsbehandling er snarere å bidra til å løfte de som historisk har kommet dårligst ut. En fortsatt vektlegging av historisk dominans vil stå i veien for en mer likeverdig behandling av innbyggere med ulike religions- og livssynsopfatninger.

¹ <http://www.ohchr.org/EN/Issues/FreedomReligion/Pages/Annual.aspx>

Grunnlovens nye bestemmelser om statskirke, verdiforankring og livssynsfrihet

Forholdet mellom stat og kirke var en anakronisme i vår Grunnlov. Resultatet av Stat-kirke-utredningen i 2006 og Stortingets kirkeforlik i 2008 er derfor en uheldig fornyelse av den diskriminerende statskirkeordningen. For første gang er nå trossamfunnet Den norske kirke (Dnk) skrevet inn i landets Grunnlov. Som vi har gitt uttrykk for tidligere, var det ille å leve med en nær to hundre år gammel Grunnlov med en «offentlig religion». Men langt verre er det i 2012 å skrive inn en ekskluderende verdiforankring i konstitusjonen til en stat vi ellers liker å betrakte som en moderne, demokratisk rettstat. Tenk så flott om grunnlovsjubileet kunne markeres med innføringen av full tros- og livssynsfrihet.

Når dette ble resultatet, er det desto viktigere å løfte likebehandling av livssyn, ikke minst for å forsikre menneskerettighetsovervåkningsorganene om at menneskerettighetene, demokrati, rettsstat og likebehandling av alle borgere uavhengig av livssynsmessig tilhørighet er staten Norges verdigrunnlag. Dette vil også være godt internasjonalt signal til ferske demokratier som strever med å finne balansen mellom faktisk mangfold og historisk nasjonalidentitet.

Livssynsmangfold og endringer i befolkningen

En forholdsvis ny utfordring er de innbyggerne som ikke er livssynsmessig organisert (utvalgets punkt 3.4.4). Spørreundersøkelser tyder på at de er en uensartet gruppe, men i antall er de flere enn alle som er medlem i andre tros- og livssynssamfunn enn Dnk til sammen. De uorganiserte er også den gruppen som vokser raskest.

Utvalget knytter dette forholdet til senere tids innvandring, men våre undersøkelser viser at det også er mange tidligere statskirkemedlemmer i denne gruppen. Vi ser den samme tendensen i andre vestlige land, bl.a. viser den ferske folketellingen i Storbritannia at den største endringen det siste tiåret er nedgangen i de som regner seg som kristne og en tilsvarende økning i gruppen som oppgir at de ikke har noen religion.²

En fremtidsrettet tros- og livssynspolitik må også ta hensyn til denne gruppen, særlig når det gjelder gravferd og seremonirom, samtalebetjening i sykehus og på andre områder hvor også disse har allmennmenneskelige behov, bare uten en bestemt livssynstilknytning.

Sekulær stat – mangfoldig samfunn

HEF er for en sekulær stat og et pluralistisk samfunn. En sekulær stat er best egnet til å ivareta sine innbyggers tros- og livssynsfrihet på en likeverdig måte. Utvalget gjør et viktig ryddearbeid i så henseende.

Offentlige velferdsordninger må utformes slik at de gjelder for alle innbyggere. I den sammenheng er det viktig å ikke definere alle menneskelige behov som religiøse – eller privatisere distribusjon av velferd til tros- og livssynssamfunn.

Selv om HEF arbeider for et skille mellom stat og kirke, og mener at offentlige institusjoner bør ytre seg i et sekulært språk, ønsker vi ikke et sekulært samfunn, i betydningen at det skal være fritt for religiøse uttrykk eller symboler. Først og fremst av hensyn til den enkeltes religionsfrihet, mener vi at religionsutøvelse må få komme til uttrykk i det offentlige rom, og ikke bare i privatsfæren. (Se distinksjonen mellom offentlig virksomhet og det offentlige rom i våre kommentarer til kap. 9.)

² http://fritanke.no/index.php?page=vis_nyhet&NyhetID=8991

Det er samtidig viktig å være oppmerksom på at religion kan ha problematiske sider og utgjøre en utfordring. Livssyn kan være kilde til konflikt i samfunnet, både innad i de enkelte tros- og livssynssamfunn og mellom ulike trosretninger. Det som for noen er samlende, virker splittende på andre som ikke føler seg inkludert (jf. over om religion som nasjonal identitet). Og noens religiøse praksis kan virke diskriminerende og undertrykkende for andre, og tidvis komme i strid med viktige samfunnsverdier som likestilling mellom kjønnene og rett til ikke å bli diskriminert på grunn av seksuell legning.

Aktivt støttende eller passivt beskyttende stat?

Man kan diskutere om en aktivt støttende politikk vil være den riktige løsningen i et fremtidig samfunn. Den dagen Norge ikke lenger har en statskirke vil det i hvert fall være rimelig å spørre seg om det ikke er rimelig at medlemmer av tros- og livssynssamfunn i større grad bekoster virksomheten selv. Særlig det at Dnk beholder store overføringer over de offentlige budsjetter uten at tilskuddene justeres etter nedgang i medlemstall, vil være vanskelig å forsvare.

HEF har sympati for en mer passivt beskyttende stat i livssynspolitikken. Så lenge Dnk støttes aktivt tilsier prinsippet om likebehandling (som også er nedfelt i Grunnloven) at staten må være aktivt støttende også for de øvrige tros- og livssynssamfunn for ikke å kritiseres for diskriminering.

Det går også an å argumentere menneskerettslig for en aktiv støtte til tros- og livssynsutøvelse: Ved at staten tilrettelegger for og stiller midler til rådighet, gis det et materielt grunnlag for at alle innbyggere kan få oppfylt retten til fri livssynsutøvelse. Samtidig er det utfordrende dersom staten knytter krav som berører tros- og livssynssamfunnenes autonomi til økonomisk støtte.

Vi finner det problematisk å forstå religion som velferdsgode, slik Stat-kirke-meldingen (St. meld 17 (2008)) legger opp til. Argumentet for statlig tilrettelegging for og økonomisk støtte til tros- og livssynsfeltet bør være rent menneskerettslig.

I denne omgang mener vi likebehandling må være den viktigste bærebjelke i en aktivt støttende politikk fra statens side. Det er også slik vi forstår mandatet, prinsippene utvalget har utviklet og forslagene som fremmes.

Sammendrag av viktige innspill

Stålssett-utvalgets omfattende utredning berører naturlig nok en rekke forhold som er relatert til religion og livssyn. Vi vil kommentere disse kapittelvis i det følgende, men vil først fremheve de viktigste punktene. HEF mener at:

- økt likebehandling bør være hovedmålet for en ny religions- og livssynspolitik.
- staten bør være upartisk i livssynsspørsmål.
- barns rettigheter i livssynsspørsmål må styrkes (kap. 19).
- kommunal gravferdsforvaltning må innføres (kap. 18).
- flere livssynsåpne seremonilokaler må etableres (kap. 14).

- den foreslåtte nye ordningen for tilskudd til tros- og livssynssamfunn er god, men beskjed om utmelding til Brønnøysundregistrene må viderefremmes (kap. 25).
- utvalgets flertall svikter når de foreslår å videreføre kirkelige seremonier i skoletiden (19.4.2.3).
- dialogens rolle må vektlegges og dialogarenaene må styrkes (kap. 21).

Kap. 8: De internasjonale menneskerettighetene – et vern om tros- og livssynsfrihet

Utvalget legger stor vekt på menneskerettighetene og deres betydning for tros- og livssynsfrihet. For HEF er det viktig å fremheve at tros- og livssynsfrihet også innebærer en rett til å ikke tro, en rett til å konvertere og en rett til å forlate et trossamfunn.

Utvalget fremhever også tros- og livssynsfriheten som en rettighet for alle i landet uavhengig av status, alder og posisjon i samfunnet. HEF er enig med utvalget i at barns rettigheter, diskrimineringsvernet og ytringsfriheten er særlig viktige rettigheter for praktiseringen av tros- og livssynsfrihet. Når andres rettigheter trenger beskyttelse, eller religion eller livssyn truer trygghet, orden, moral eller helse, vil tros- og livssynsfriheten måtte avveies mot andre hensyn. Vi anser denne balansen som rimelig godt ivarettatt i norsk lovgivning i dag.

Dersom den aktivt støttende statens tilrettelegging av religions- og livssynsutøvelse kommer i konflikt med prinsippet om likebehandling, må staten sørge for tiltak som sikrer likebehandlingen. Slik vi ser det, vil dette særlig gjelde økonomiske forhold og majoritetens religionsutøvelse i fellesskolen, som vi kommenterer under senere kapitler.

Manifestasjoner av tro og livssyn kommer enkelte ganger i konflikt med andre menneskerettigheter, og for HEF er det viktig å fremheve at tros- og livssynsfrihet ikke har noen automatisk forrang i forhold til f.eks. kvinners, barns og homofiles rettigheter. Eventuelle rettighetskonflikter må avklares i de konkrete tilfellene og det må legges stor vekt på vern mot diskriminering. HEF mener likevel at det må aksepteres en stor grad av selvbestemmelse innenfor trossamfunnene. Trossamfunnenes autonomi til å følge felles oppfatninger bør være vidtrekkende i frivillige sammenslutninger hvor det finnes reell mulighet for utmelding ("exit"). I sammenhenger hvor utmelding er vanskelig, bl.a. for barn eller hvis det motarbeides med sosialt press, må diskrimineringsvernet vektlegges tydeligere.

Kap. 9: Prinsipper for en helhetlig tros- og livssynspolitik

Utvalget har kommet frem til viktige og verdifulle prinsipper for en helhetlig tros- og livssynspolitik. Som det fremgår over, er det særlig prinsipp 5 som er viktig å realisere i denne omgang.

HEF er enige med utvalget i at god og helhetlig politikk forutsetter at det ligger gode prinsipper til grunn for de avgjørelsene som tas. Prinsippene om en aktiv støttende politikk følger som en effekt av at staten aktivt støtter Dnk økonomisk og har videreført denne støtten gjennom grunnlovsendringene i 2012.

Som utvalget påpeker som del av prinsipp 1, innebærer tros- og livssynsfrihet også rett til ikke å tro. I den forbindelse er vi opptatt av at ikke alt vi er vant til å tenke på i lys av livssyn nødvendigvis

må forstås på denne måten for fremtiden (for eksempel "sjelesorg" og dødsbudskap). Vi må være klar over at allmennmenneskelige behov som vanligvis har blitt ivare tatt på religiøse måter kan finne andre, gode og felles løsninger (se kap. 15).

Det siste prinsippet, nr. 8, slår fast at alle bør akseptere å bli eksponert for andres livssynspraksis i det offentlige rom. Dette er et viktig prinsipp som HEF støtter, men det forutsetter en felles forståelse om nyansene som skiller *offentlig virksomhet* fra *det offentlige rom*. Det offentlige rom forstås som samfunnet, fellesarealene, media, gater og torg, i motsetning til offentlige institusjoner og tjenester. I det offentlige rom må alle mennesker kunne gi uttrykk for sin religion eller sitt livssyn. Tilsvarende må det kunne fremmes religionskritikk. Enhver må tåle å se og å høre, men ingen skal tvinges til å delta. Når offentlige institusjoner har regien, forventes derimot en upartisk og nøytral holdning til religioner og livssyn.

Det er selvsagt at staten skal ha et verdimeslig engasjement, men dette må utøves uten å ta stilling til eller basere dette på bestemte livssyn. Verdimeslig engasjement trenger slett ikke utelukkende være knyttet til livssyn, men finnes også i politikk, mediedebatter og ellers i vår åpne offentlighet. Vi vil her særlig fremheve de felles, grunnleggende verdier som Stortinget vedtok i Grunnloven i mai 2012: demokrati, rettsstatsprinsipper og menneskerettighetene.

Det er viktig at de åtte grunnprinsippene også må være gyldige for perioden etter kirkeforlikets tidsbegrensning (se kap. 10). Vi er enige med utvalget som understreker at ved en aktiv støttende stat stilles det større krav til gjennomføringen av likebehandlingsprinsippet (som omtalt i våre generelle betraktninger).

Kap. 10: En framtidig tros- og livssynspolitikk, ut over forutsetningene i kirkeforliket

HEF vil berømme utvalget for å drøfte en tros- og livssynspolitikk som går utover kirkeforliket fra 2008. Dette er et perspektiv som er viktig for HEF, og det er svært positivt at et samlet valg konkluderer angående dette. Utvalget gjør det klart at forlikets avtaleperiode er begrenset i tid til stortingsperioden 2009-2013. Derfor er HEF enige i og anser det som viktig at en helhetlig politikk på de aktuelle områdene må ha visjoner ut over denne konkrete, tidsbegrensede og politisk foranderlige avtaleteksten.

HEF mener det er særlig viktig å minne om følgende i utvalgets presisering: «... at ved konflikt mellom likebehandlingsprinsippet og argumenter basert på historiske forhold, bør det for en framtidig politikk og for framtidige ordninger være slik at likebehandlingsprinsippet prinsipielt er overordnet argumenter basert på historiske forhold.» (s. 114, høyre spalte). Ordninger som befester et historisk hegemoni er lite fremtidsrettede i et moderne og pluralistisk samfunn.

Vi er enige i at det ikke minst innenfor offentlige institusjoner må innebære økt vekt på likebehandling (se vår kommentar til kap 11.3 og 15). Likebehandling kan ikke alltid bety lik behandling. Det å tilhøre små tros- eller livssynssamfunn kan kreve ekstra tilrettelegging for å sikre den individuelle retten til utøvelse av trosfriheten.

Utvalget drøfter statskirkeordningen og forholdet til menneskerettighetene. Utvalget konkluderer med at det ikke er statskirkeordningen i seg selv, men konsekvensene av den, som er avgjørende. HEF mener den norske statskirkeordningen er menneskerettslig betenkelig, nettopp fordi den har som konsekvens at de ulike tros- og livssynssamfunnene ikke likebehandles med Dnk. Når ett

trossamfunn har vært statens og majoritetens trossamfunn gjennom historien er det en stor utfordring for staten å klare å likebehandle. Vi er fortsatt ikke i en situasjon hvor Dnk og andre tros- og livssynssamfunn behandles likt. Det fremgår også av denne utredningen. (Vi viser også til Heiner Bielefeldts kommentarer til statskirkeordninger, omtalt i «Å bruke religion for å fremme nasjonal identitet» under våre generelle betraktninger ovenfor.)

Som utvalget uttrykker, mener også HEF at full ivaretagelse av likebehandlingsprinsippet bør innebære en fullføring av den igangsatte prosessen med et prinsipielt og juridisk skille mellom staten og Dnk. Målet må være en endelig oppheving av de særskilte bånd mellom staten og Dnk.

Stortingets kirkeforlik fra 2008 og grunnlovendringene i 2012 går et stykke i riktig retning. På den annen side er det helt klart at vi fortsatt har en statskirke, ved at Dnk er skrevet inn i Grunnloven for første gang. Dnk ønsker større uavhengighet fra staten, men er samtidig opptatt av ikke å miste privilegier. Kirkeforliket opprettholder langt på vei disse privilegiene. HEF mener dette er den virkelig store utfordringen for en helhetlig tros- livssynspolitik.

HEF mener det er lite moderne og lite i samsvar med demokratiske idealer og normer at et trossamfunn utropes til Norges Folkekirke i Grunnloven. Rundt halvparten av befolkningen anser ikke at denne kirkens trosgrunnlag er noe som står dem nære, ifølge meningsmålinger. Antallet medlemmer i Dnk synker dessuten år for år. Derfor vil det om noen år bli underlig om et kirkesamfunn som ikke en gang flertallet tilhører, skal anses som nasjonens folkekirke. Det mest alvorlige ved en slik formulering i et nasjonalt fellesdokument, er at denne fremhevingen av et utvalgt trossamfunn kan virke ekskluderende på store deler av befolkningen.

HEF er enig med flertallet i utvalget som ønsker at Grunnlovens paragraf 2 endres slik at verdigrunnlaget blir stående igjen, der demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene fremheves – uten henvisning til disse verdienes påståtte religiøse forankring. Målet for en slik verdiparagraf må være at flest mulig borgere kan identifisere seg med verdiene som nevnes. Da er det uklokt at Grunnloven uttrykker en bestemt oppfatning av hvor de kommer fra og hvem som bør nevnes i forbindelse med eiendomsrett til disse verdiene. Det er mange som med rette kan hevde at disse fellesverdiene kan ha sitt utspring i deres tradisjon, kultur, religion eller livssyn. Grunnloven bør ikke bidra til å begrense og innsnevre disse fellesverdienes opprinnelse og røtter.

Det bør også være fremmed i et moderne, demokratisk dokument som en endret Grunnlov i vår tid bør være, at den inneholder en paragraf der det uttrykkes at statsoverhodet alltid skal bekjenne seg til en spesifikk religion. Derfor mener vi, som utvalget, at § 4 om kongens bekjennelsesplikt, må oppheves. I og med at et hvert individs religionsfrihet er basis i et demokrati, bør også kongen nyte full religionsfrihet.

HEF mener videre at Dnk bør være et eget rettssubjekt med selvstyre og full frihet til å styre egne midler og gjøre prioriteringer slik andre tros- og livssynssamfunn har rett til å gjøre. Derfor bør kirkeloven oppheves. Dnk bør ikke være underlagt særskilt politisk styring, men likestilles med andre tros- og livssynssamfunn. Det vil være i tråd med kirkemedlemmenes trosfrihet.

HEF er enig med utvalget som mener at det fortsatt, også etter et fullt skille mellom stat og kirke, gjerne bør opprettholdes en ordning for statlig økonomisk støtte til vernede og fredede kirkebygg. Denne ordningen bør selvsagt også gjelde for fredede og vernede bygg som tilhører andre tros- og livssynssamfunn.

HEF er enig med utvalget i at det bør finnes politiske løsninger for hva som bør gjøres med Opplysningsvesenets Fond ved et endelig skille mellom staten og Dnk. Vi vil presisere at de verdiene som finnes i dette fondet, ble til i en tid da det ikke fantes religionsfrihet i Norge.

Vi ser derfor fram til utløpet av kirkeforliket, slik at det igjen blir mulig å finne nye løsninger som kirkeforlikets perspektiv var for snevert til å omfatte.

Kap. 11: Tro og livssyn i det offentlige rom

Vi er som nevnt (kap. 9, prinsipp 8) opptatt av nyanseforskjellen mellom det offentlige rom og offentlig virksomhet, men gjentar ikke tankerekken her.

11.2 Skolens formålsparagraf

Det er positivt at et stort flertall i utvalget ønsker å endre skolens formål. HEF støtter dette og mener samfunnet er best tjent med at skolens formål ikke skiller elevene basert på foreldrenes livssynstilhørighet. Det er de gode verdiene vi kan samles om med våre ulike begrunnelser som bør vektlegges, slik Bostad-utvalgets forslag la opp til.

Vi registrerer også en del forvirring omkring hvordan den vedtatte formålsparagrafen skal forstås og brukes. Også utvalgets mindretall viser til denne uklarheten. KrF omtaler paragrafen konsekvent som «den kristne formålsparagrafen» og flere skoler bruker den som argument for å ha religiøse aktiviteter som bl.a. bordbønn i skoletiden. Den uheldige praksis som paragrafen legitimerer setter elever og foresatte blant livssynsminoritetene i vanskelige situasjoner. Vi skulle derfor gjerne sett at en eventuell henvisning til kulturell arv i paragrafen ble gjort uten å gi en bestemt religiøs tro forrang og privilegier i skolen. Utvalgets forslag fortjener grundigere behandling enn det vi hittil har sett som reaksjoner fra de politiske partiene.

11.3 Religion og livssynspersonell i forsvaret

Vi er enige med utvalgets flertall i at hensikten med tilstedeværelse av livssynsmessig betjening i forsvaret, må være å ivareta den enkeltes tros- og livssynsmessige behov. Religiøse fellesaktiviteter i forsvarets regi kan ikke videreføres. (Se våre innledende kommentarer til kap 15 generelt om religion og livssyn i offentlige institusjoner.)

Samhold og stridsmoral må Forsvaret oppnå gjennom et felles verdigrunnlag, uten å anta at en retning innen kristendommen kan gjelde for alle. Å bruke kristendom som utgangspunkt for fellesskapsritualer må avvises i vårt stadig mer mangfoldige samfunn. Forsvaret bør også merke seg at de som ikke er tilknyttet noe tros- eller livssynssamfunn er en stor og raskt økende gruppe. Antagelig gjelder dette særlig i de yngre aldersgruppene. Det er derfor heller ikke riktig å legge nominell oppslutning til grunn for dimensjonering av tilbudet.

Vi merker oss samtidig at antallet soldater er kraftig redusert de siste tiårene, mens antallet feltprester er omtrent uendret. Dette tilsier at det finnes ledig kapasitet til å gjøre endringer på dette feltet. Samtidig må det klargjøres hva prestene skal gjøre, og hvilke oppgaver og ansvar de i dag har. Organisering av generelle velferdstilbud og soldatenes etikk-undervisning bør ikke delegeres til feltprestene.

Vi kan ikke se at mindretallets standpunkt (15.4.3) ivaretar soldatenes behov. Det kan ikke være lokale tros- og livssynssamfunn som for eksempel Dnk på Rena, HEFs lokallag i Midt-Østerdalen osv. som skal ha ansvar og kapasitet til å betjene Rena leir og forsvarets utenlandsoperasjoner. Forsvarets særegne karakter gjør det ikke aktuelt å basere seg på tilkalling av eksterne representanter for mindre livssynsgrupper. I det videre bør det derfor også vurderes om allmennmenneskelige behov kan dekkes ved hjelp av fagpersoner som psykologer og filosofiske praktikere.

Vi er glade for at Feltprestkorpsset allerede har begynt å endre på dagens situasjon, men vil understreke nødvendigheten av at myndighetene gir signaler om hvordan dette skal organiseres. Det kan ikke være opp til Dnks forsvarsprester å bestemme hvordan andres tros- og livssynsbehov skal imøtekommes i Forsvaret. Fremtidig organisering av dette må avgjøres på høyere politisk nivå.

11.4.1 Nasjonale symboler, markeringer

Fremtidige praktbygg eller minnemonumenter må utformes slik at de er inkluderende for mangfoldet i befolkningen, slik utvalget foreslår. Det må være offentlige myndigheters ansvar å avholde nasjonale markeringer i forbindelse med kriser og katastrofer, både lokalt og nasjonalt. Særlig i slike sårbare situasjoner må offisielle markeringer være inkluderende. Dette kan også oppnås, særlig på nasjonalt nivå, ved å samarbeide med et mangfold av tros- og livssynssamfunn som på like vilkår kan bidra til en felles markering.

Utvalget viser til at slike fellesmarkeringer har blitt avholdt etter store, alvorlige hendelser i løpet av de siste 15 årene. HEF mener nasjonale og lokale myndigheter må legge slike inkluderende fellesmarkeringer inn i sine kriseplaner. Lokale og sentrale myndigheter bør være klar over at dersom de velger ett livssyn som samlingspunkt i vanskelige situasjoner er det lite inkluderende og kan føles ekstra sårt for dem som dermed holdes utenfor.

Tros- og livssynssamfunnene selv må selvsagt fortsatt få tilby sin vanlige støtte og arrangementer til egne medlemmer og andre som vil delta, men myndighetene må være forsiktige med å gi inntrykk av at ett trossamfunn er tilstrekkelig for det mangfoldige fellesskapet. Her har også mediene en jobb å gjøre, med bedre å formidle det mangfoldet som finnes. STLs nylig utgitte rapport om «En nasjon i sorg - de andre historiene» etter 22. juli vil være nyttig i denne sammenheng.

11.4.2 Gjennomføring av valg

Forbundet er enig med utvalgets prinsipielle anbefaling om at interne valg i Dnk (eller i andre trossamfunn) for fremtiden ikke kan kobles til offentlige valgdager. Dette er en utidig sammenblanding med en sterk signaleffekt om at det å være norsk er ensbetydende med å høre til et bestemt trossamfunn. Det er på en og samme gang en umyndiggjøring av Dnk, en grov forskjellsbehandling av landets borgere og et uheldig internasjonalt signal til vaklende nye demokratier som strever med å skjelne mellom menneskerettigheter for alle og religion som nasjonal identitetsmarkør.

Det er svært uheldig at Stortinget i lovs form fastsetter flere bindinger på Dnk og forkludrer utviklingen i retning av et klarere og menneskerettslig ryddigere forhold mellom stat og kirke.

Vi har også merket oss at Fornyrings-, administrasjons- og kirkedepartementet ikke har drøftet noen motforestillinger i sitt høringsnotat eller proposisjonen om lovfesting av samtidige valg. Dette vitner om mangelfull saksforberedelse. Kirkedepartementet har tidligere blitt gjort kjent med innvendinger fra HEF og STL. I Kommunal- og regionaldepartementets evaluering av Stortingsvalget i 2009,

rapporterer 60 % av kommunene at Kirkevalget skapte problemer for Stortingsvalget.³ Dette er alvorlig, og myndighetenes førsteprioritet må være å sikre borgernes sivile rettigheter, fremfor å øke valgdeltakelsen ved kirkevalg for noen. Når interne valg i én medlemsorganisasjon kommer i veien for offentlige valg, er ikke vi i tvil om hva som må vike.

Det er allerede synkende oppslutning om offentlige valg. Vi er derfor spesielt bekymret for hvilken effekt sammenblanding vil ha på innvandrere og ungdommer spesielt, og generelt på den fjerdedelen av befolkningen som ikke er medlem i Dnk.

Kap. 12: Normativt mangfold

HEF er som nevnt innledningsvis tilhengere av en sekulær stat og et pluralistisk samfunn. I vårt høringssvar til Inkluderingsutvalgets NOU (2011: 14) presiserte vi at:

«Mangfold er et samlebegrep for å betegne de mange ulikheter som finnes i befolkningen. Disse er blant annet: kjønn, yrke, alder, etnisitet, religiøs tilhørighet, klasse, seksuell legning, politisk syn og livsstil. Begrepet mangfold begrenser seg ikke til kulturelle forskjeller, slik som begrepene flerkultur og multikultur. Ved å bruke begrepet mangfold i stedet for disse unngår vi derfor å gi et feilaktig inntrykk av at de viktigste forskjeller i befolkningen nødvendigvis går langs religiøse eller kulturelle skillelinjer. Mens begrepene flerkultur og multikultur kan gi inntrykk av at kulturer er statiske eller ensartede størrelser, åpner begrepet mangfold for at det er stor individuell variasjon innenfor en kulturell gruppe. Slik unngår man å skape grobunn for et polarisert samfunnsklima mellom «oss» og «dem». Den som tar mangfoldet i mangfoldet inn over seg, har ikke lenger grunnlag for å snakke om oss og dem.

Ved å bruke begrepet mangfold framfor begrepet multikultur unngår man også konnotasjoner til kulturbevarende politikk, som ved hjelp av særlover for kulturelle grupper ønsker å hegne om og bevare disse. (...) Som ideologisk eller politisk målsetting vil begrepet mangfold i større grad signalisere en anerkjennelse av individets rett til å ta avstand fra, kritisere eller velge bort praksiser og verdier fra sin opprinnelseskultur.»

I det livssynsmangfoldige samfunn vil ulike verdier og normer for ulike grupper kunne stå mer og mindre i motsetning til hverandre i ulike situasjoner. Hvordan skal dette best kunne løses i forhold til overordnet norsk lov og rettspraksis, og i forhold til menneskerettslige retningslinjer og forpliktelser? I internasjonal juridisk teori og praksis er dette kjent som «rettslig pluralisme» og søkes som regel løst ut fra skjønnsmessige situasjonsvurderinger innenfor den nasjonale rett og menneskerettskonvensjonene som overordnet ramme.

Norge er én stat, ett samfunn – og felles lover gjelder for alle. Dette er ikke minst viktig i forbindelse med ekteskapsinngåelse (kap. 17).

Overgang til et mer mangfoldig samfunn krever ikke bare innsats fra minoritetene, men i høyeste grad også innsats fra majoriteten. Myndighetene har et særlig ansvar for å legge til rette for kontakt, dialog og fredelige konfliktløsningsmetoder.

³ http://fritanke.no/index.php?page=vis_nyhet&NyhetID=7002

Det sier seg selv at her kan det oppstå mange dilemmaer som krever smidige diplomatiske avveielser og omfattende dialoger for å kunne løses tilfredsstillende for de ulike parter og rettssystemer.

Fra vår synsvinkel er det særlig viktig å fremheve at tros- og livssynsfrihet er en individuell og personlig rettighet, og at det er den enkeltes overbevisning og samvittighet som skal beskyttes. Alle dilemmaene som er knyttet til individuelle rettigheter i forhold til grupperettigheter er velkjente innenfor menneskerettstenkingen, og løsningen bør alltid ligge i de individuelle rettigheters forrang.

Utvalget formulerer noe som bør være rettleidende i alt på dette feltet (under punkt 12.3): «Det er grunnleggende at religiøs og livssynsmessig praksis, basert på normer knyttet til et tros- eller livssynsfellesskap, ikke bryter med det felles lovbaserte regelverket som er rettet mot å beskytte alle, inkludert fellesinteressene.» HEF er enig i at tros- og livssynsfriheten og retten til å utøve egen tros- og livssynspraksis må skje innenfor rettsstatens og demokratiets grenser.

I denne sammenheng må vi derfor også fremheve rett til og behov for religionskritikk. Dette er svært viktig ved en liberal politikk som åpner for mange ulike livssynsuttrykk. Ingen kan unndra seg kritikk av trosforestillinger, verdier og praksiser som er undertrykkende eller diskriminerende. En åpen, ærlig og kunnskapsbasert kritikk er helt nødvendig i et moderne og tolerant demokrati.

Vi vil derfor også motarbeide bruk av «krenkelseskortet» i den offentlige debatten – men dette krever samtidig romslighet og raushet fra staten og majoriteten. Vi ber myndighetene gjennomføre en aktiv dialogsatsing (se kap. 21) – også for å hindre marginalisering av små livssynsgrupper.

Kap. 13: Plagg og symboler

Når det gjelder bruk av religiøse plagg og symboler i samfunnet generelt, i skole og arbeidsliv, vil det være i tråd med humanistiske prinsipper å legge vekt på menneskers rett til å manifestere sitt livssyn og på retten til å ta egne valg, med mindre disse valgene innebærer saklig begrunnede ulemper eller risiko for andre. HEF støtter derfor utvalgets konklusjon om at alle innbyggere i Norge må ha en tydelig rett til å bære religiøse plagg både i det offentlige rom, i arbeid og under sine studier, men dette må kunne begrenses ved behov av hensyn til offentlig helse og orden. Vi ser at ansiktsdekkende plagg som niqab kan være problematisk i en rekke situasjoner, og vi vil støtte regulering av bruken av dette i arbeidsforhold, skole- og studiesituasjoner og generelt ved behov for identifisering.

HEFs hovedstyre har flere ganger behandlet spørsmålet om religiøse hodeplagg i politiet og bruk av religiøse symboler i domstolene, med samme konklusjon.

Politi

Forbundets drøftinger har tatt utgangspunkt i menneskerettighetene og oppfatningen om at staten skal være det sekulære rammeverk rundt det pluralistiske samfunn. Spørsmålet er da hva som oppfattes som den sekulære stat her, og hva som er uttrykk for det mangfoldige samfunn? En kvinne i politiuniform med tilpasset hijab, eller en sikh med turban, kan på den ene side ses som et brudd på statens nøytralitet i sin maktutøvelse – på den annen side som en realisering av samfunnets mangfold.

HEF mener det er gode og saklige argumenter for å se politiet som en del av maktapparatet, og at staten i sin myndighetsutøvelse skal være sekulær og nøytral i forhold til religion. Dette tilsier at det er rimelig å begrense retten til religionsutøvelse og dermed holde politiuniformen fri for religiøse symboler. På den annen side kan man komme til at en slik begrensning ikke er strengt nødvendig og at den snarere vil medføre diskriminering av minoriteter som ønsker å delta i arbeidslivet. I stedet for å kreve full religionsnøytralitet, kan det argumenteres for at staten Norges verdigrunnlag bygger på prinsipper om demokrati, rettsstat og respekt for den enkelte borgers rett til å delta i fellesskapet på en likeverdig måte. Staten har som konvensjonspart også forpliktet seg på å fremme pluralisme, og det å åpne for mangfold i politistyrken kan være et virkemiddel. Politiet ivaretar mange ulike oppgaver, og det bør være mulig å finne gode praktiske løsninger der nærmere bestemte religiøse plagg og symboler kan tilpasses uniformen.

Hovedstyret i HEF har ved to anledninger konkluderte med at man var delt i synet på bruk av religiøse hodeplagg i politiet og at man godt kan komme fram til ulike standpunkter ut fra det humanistiske livssynet.

Domstol

I saken om bruk av religiøse eller politiske symboler i domstolene, var vurderingstemaet utvidet til å gjelde alle religiøse og politiske symboler, ikke bare religiøse hodeplagg. Vår høringsuttalelse den gang ble sendt med følgende konklusjon:

«Human-Etisk Forbund mener det foreligger saklige, tungtveiende grunner for å begrense adgangen til bruk av politiske og religiøst betingede plagg og symboler under utøvelse av dommeroppgaver som skissert i forslaget.»

Til forskjell fra politiet, hvor det finnes ulike typer oppgaver, skal en dommer i en rettsal upartisk ivareta norsk lov og alle impliserte parter rettssikkerhet. Dommerkappens funksjon er å signalisere denne nøytraliteten. Når det gjelder domstolene, er nærheten til stat og maktutøvelse klarere, og med henvisning til de begrensninger som er nedfelt internasjonalt (Bangaloreprinsippene), er det enklere å gi kravet til nøytralitet forrang her. HEF vil påpeke at dette også må ivaretas ved at ikke statsreligionen står i noen særstilling for eksempel ved utsmykking av rettslokalene.

Kap. 14: Livssynsåpne seremonirom

Dette er et område med klar forskjellsbehandling i dag. Kirkeloven gir kommunene plikt til å bygge seremonibygget for Dnks medlemmer, mens det ikke finnes noe tilsvarende krav til offentlige seremonilokaler for andre borgere.

HEF er glad for at behovet for felles seremonirom egnet for bruk av alle av utvalget blir definert som et anliggende for tros- og livssynspolitikken, og at de oppfordrer til et forsterket kommunalt ansvar å legge til rette for dette.

Definisjonen utvalget gir av et «livssynsåpent seremonirom» er grunnleggende livssynsnøytral: «Seremonirommet skal dermed ikke ha utforming eller fastmontert utsmykning som gir det preg av spesiell religion eller et spesielt livssyn.» For å sikre en felles forståelse av dette må det forankres i kommende lover, forskrifter og veiledere. Med mobile symboler kan slike rom benyttes vekselvis samme dag til ulike seremonier og trosutøvelser. Rommene er således åpne for ulike tros- og livssynsaktiviteter.

14.8 Ulike modeller for løsning + 14.9 Utvalgets vurderinger

For markering av ulike livsfaseriter, og spesielt gravferder og offentlige minnemarkeringer, må kommunene ha likeverdige tilbud til alle innbyggere uavhengig av deres tros- eller livssynsmessige ståsted. En gravferd er et privat arrangement hvor de pårørende (den/de med gravferdsretten) selv må finne et egnet sted. Tilrettelegging av egnede seremonirom er derfor viktig for å likestille alle innbyggere.

At kirkerom/kirkebygg eller andre religiøse bygg ikke er egnet til felles bruk for alle er viktig som felles forståelse, og er poengtert av utvalget. I kirkeforlikets punkt 6 tas det sikte på lovfesting av kommunalt ansvar for at livssynsnøytrale seremonirom skal finnes. Der felles seremonirom i dag finnes brukes de ofte til Dnks gravferder.

HEF vil støtte at kirkeforliket følges opp gjennom en lovfesting av kommunenes ansvar for å sørge for livssynsåpne seremonirom. I mangel av lovpåbud, bør kommunene sterkt anmodes om å legge praktisk og økonomisk til rette for egnede seremonirom for å realisere likebehandlingsprinsippet.

Kap. 15: Tro og livssyn i offentlige institusjoner

Offentlige institusjoner som skal ivareta alle innbyggere må bygge på prinsippet om likebehandling og ivareta den enkeltes behov. Konsekvensen av dette er at når befolkningens livssynssammensetning endres, må tjenestetilbudet fra det offentlige justeres tilsvarende innen den enkelte institusjon. HEF mener myndighetene bør ta initiativ til en kartlegging av hvilke oppgaver institusjonsprestene i dag har, og se i hvilken grad allmennmenneskelige behov kan ivaretas uten å nødvendigvis knyttes opp til livssyn. Et tilbud kan f.eks. organiseres med psykologer, filosofer og rådgivere med annen fagbakgrunn.

Deretter må den faktiske etterspørselen etter livssynspersonell være med på å dimensjonere tilbudet. Det er nødvendig at dette tilbudet finansieres gjennom budsjettene til den enkelte institusjon, slik at det ses i sammenheng med den øvrige ressursbruken. Dette grepet kan gjøre tilbudet for innsatte, innlagte og innrullerte bedre for alle, og kan også ivareta de mange uten tilknytning til bestemte tros- eller livssynssamfunn.

HEF er derfor enig med utvalgets flertall i at det må være institusjonenes ansvar å sørge for den nødvendige tros- og livssynsbetjeningen, i samarbeid med tros- og livssynssamfunnene. For mindre livssynsgrupper vil det være aktuelt å tilsette livssynspersonell i deltidsstillinger, eller basert på tilkalling og honorering slik dette i dag prøves ut ved Oslo universitetssykehus. Vi kan ikke støtte utvalgets mindretall som mener at lokale tros- og livssynssamfunn alene skal ha ansvar og kompetanse for å betjene fellesinstitusjonene.

Vi ber samtidig myndighetene vise forsiktighet ved privatisering av offentlige tjenester. I vårt hørings svar til Inkluderingsutvalgets NOU (2011: 14) skriver vi at:

«Det er en økende tendens til at landets kommuner «outsourcer» sine omsorgstjenester til private aktører, som drifter tjenestene på offentlige midler. Blant de private omsorgsleverandørene kommunene kjøper tjenester av, finner vi mange religiøse organisasjoner/institusjoner som driver sine tjenester på religiøst grunnlag. Innenfor visse omsorgsområder, som for eksempel i rusomsorgen og i familievernet, kan det i enkelte kommuner være vanskelig for brukerne å finne livssynsnøytrale tilbud, eller tjenester

drevet på grunnlag av eget tros- eller livssynsgrunnlag. «Ikke-religiøse», og «annerledes troende» blir med andre ord diskriminert som en følge av at enkelte kommuner ikke overholder sin plikt til å sikre innbyggerne et likeverdig omsorgstilbud.

HEF anbefaler at det stilles et eksplisitt krav til landets kommuner om at de som et minstekrav må dekke behovet for livssynsnøytrale tjenester, ved å drifte selv eller kjøpe tjenester av livssynsnøytrale organisasjoner, før de kjøper tjenester av religiøse institusjoner/organisasjoner.»

15.3 Kriminalomsorgen

HEF støtter utvalgets flertall i at det bør ansettes kvalifisert tros- og livssynspersonell fra flere trosretninger i kriminalomsorgen. Den særlige opplæringen som er nødvendig og den spesielle sikkerhetssituasjonen i denne etaten er alene argument for at dette må organiseres gjennom etaten selv. Også her må ønskene og behovene de til innsatte være utgangspunkt for hvordan livssynstjenesten organiseres og dimensjoneres, og allmennmenneskelige behov må kunne søkes ivarettatt på en annen måte.

Utvalget nevner det ikke spesifikt i kapittel 15, og vi vil derfor minne om at nye stillinger for kriminalomsorgen også vil bli finansiert ved at kostnadene til dagens fengselsprester tas ut av beregningsgrunnlaget for tilskudd til tros- og livssynssamfunn (jf. utvalgets forslag i kap. 24.3.3).

15.4 Forsvaret

Se vår kommentar under punkt 11.3.

15.5, 15.6 og 15.8 Offentlige sykehus og andre døgnbaserte helse- og omsorgstjenester

HEF støtter utvalgets flertall, som vil utvide tilbudet av tros- og livssynspersonell til å passe et mer mangfoldig samfunn. Også i helsesektoren må målet være å dimensjonere livssynstilbudet etter reell etterspørsel fremfor etter nominell representasjon. Samtidig må en ta hensyn til at det tar tid å etablere nye tilbud – det er i dag mange som ikke forventer å få tjeneste fra andre enn statskirkens prester ved sykehusene. En viktig erfaring fra pilotprosjektet ved Oslo universitetssykehus (og ved et tilsvarende prosjekt i København som har kommet noe lengre) er at etterspørselen øker i takt med at tilbudet blir bedre kjent.

Det er også nødvendig å se situasjonen i et geografisk område under ett. Sykehusets livssynspersonell fra en minoritet kan kanskje også på fast basis betjene områdets sykehjem? Her må det være rom for lokale løsninger som er tilpasset de behovene som finnes.

Alle døgnbaserte helseinstitusjoner bør ha livssynsåpne rom til bruk for de som ønsker det (slik utvalget foreslår under punkt 15.9.5 – se for øvrig kommentarer til kap. 14).

(Se også 17.7 om mekling og kirkens familievernkontor som offentlig førstelinjetjeneste.)

15.7 Utdanningsinstitusjoner

For HEF går det et viktig skille mellom egeninitierte aktiviteter og opplegg som institusjonen organiserer. I skolesektoren vil vi støtte elevenes rett til egenorganisert livssynsaktivitet i friminutt. Dermed ligger vår holdning tett opp til de retningslinjene Oslo bystyre nylig har vedtatt:

- «1. Oslo-skolen kan fortsatt låne ut ledige rom til religiøs og livssynsbasert elevaktivitet. Det er en forutsetning at aktiviteten er frivillig og initiert av elevene selv.
2. Det skal ikke etableres særskilte rom for religiøs og livssynsbasert aktivitet i den offentlige skolen i Oslo.»

Dette innebærer at ingen kan forvente å få faste rom med innredning eller lignende på skolen. Målet må være å ivareta den enkelte elevs trosfrihet, ikke åpne for at misjonerende tiltak slippes løs på elevene. Vi er derimot sterkt kritiske til at skolene organiserer religionsutøvelse som del av sin faste virksomhet, slik vi kjenner det gjennom gudstjenester i skoletiden, bordbønn og lignende. (Dette kommenterer vi nærmere i kap. 19).

Når det gjelder høyere utdanning, er studentene i større grad fri til å oppsøke gudshus og aktivitetstilbud utenfor institusjonens område. Dersom utdanningsinstitusjoner legger til rette egne livssynsåpne rom for bønn og lignende vil vi støtte kravet om likebehandling, først og fremst gjennom felles stillerom/livssynsrom som er åpne for alle. Her kan ulike grupper ha faste samlinger etter behov. Dersom enkelte grupper ønsker egne rom som f.eks. kapell, mosallaer eller kontor for egne ansatte på institusjonens eiendom, bør dette behandles som ordinære leieforhold, og ulike grupperinger som ønsker tilstedeværelse må likebehandles.

15.8 Kriseberedskap og dødsbudskap

HEF er glad for at utvalget påpeker at ingen tros- eller livssynssamfunn bør gis noen særstilling i det offentlige krisearbeidet. HEF støtter kravet om at myndighetene må ivareta likebehandling dersom den samarbeider med tros- og livssynssamfunn. (Se videre kommentar under punkt 11.4.1.)

HEF er enig med utvalget i at å overlevere dødsbudskap er en offentlig oppgave. Dette er en viktig oppgave den sekulære staten må ivareta, upartisk for oss alle. Med dagens ordning kan det fort være den samme presten som man har meldt seg ut av kirken hos (eller til og med på grunn av) som plutselig står på døren. HEF deler utvalgets vurderinger og forutsetninger om god opplæring og kompetansebygging av de personene som overtar denne oppgaven.

Kap. 17: Offentligrettslige funksjoner – tros- og livssynssamfunnenes vigselmyndighet

17.6.2 Bør tros- og livssynssamfunnene fortsatt ha vigselmyndighet?

HEF er enig med utvalgets flertall når det gjelder plassering av offentligrettslige funksjoner. HEF har alltid stått for en slik prinsipiell holdning. Det var blant annet det som var drivkraften da HEF var en viktig pådriver for å få navneregisteret over fra Dnk til Folkeregisteret.

Å innføre en sivil ekteskapsinngåelse som generell ordning vil sikre par en rettslig likeverdig ekteskapsinngåelse, uavhengig av ulike tros- og livssynssamfunns teologiske syn på ekteskap og samliv. Det vil også tydeliggjøre for alle at det er norsk ekteskapslovgivning som gjelder for ekteskapet, med de rettigheter og plikter den innebærer, og uavhengig av hvem trossamfunnene mener kan få gifte seg med eller skille seg fra.

Ekteskapsinngåelse er også for mange en viktig sosial markering i vårt samfunn. Dagens ekteskapslov er utformet slik at tros- og livssynssamfunn både kan nekte fraskilte og mennesker av

samme kjønn å inngå ekteskap. Noen trossamfunn godtar heller ikke ekteskap på tvers av livssyn. Med fortsatt utøvelse av vigselfrett i disse tros- og livssynssamfunnene legitimeres opprettholdelsen av slike holdninger.

Par som ønsker det vil uansett kunne velge å gå til sitt tros- eller livssynssamfunn for å få en seremoni i tilknytning/etterkant til sin sivile ekteskapsinngåelse.

17.6.3 Nødvendige tiltak og vurderinger ved en overgang til sivil ekteskapsinngåelse som generell ordning

HEF er enig med utvalget i at ved en eventuell overgang til sivil ekteskapsinngåelse, vil det være behov for en egen utredning av økonomiske, formelle og seremonielle sider ved en ny ordning.

Premisser for en ny ordning må være behovet for økt fleksibilitet, god tilgjengelighet, geografisk nærhet og generell kapasitet hos den statlige vigselfmyndigheten. Ikke minst viktig er tilrettelegging som gir mulighet for de mer festpregete rammer. Det er viktig å ivareta også denne siden av ekteskapsinngåelsen, der høytid, fellesskap og rom for store følelser hører med. Det er en god målsetting at sivil ekteskapsinngåelse blir en ordning som kan fremstå som fullverdig i seg selv, med mulighet for feiring og verdige rammer. Lokaler for vigsel bør derfor inkluderes i det fremtidige arbeidet med livssyns åpne seremonilokaler. Samtidig må det være mulig for de som ønsker det å kun få en kort og formell, men likevel høytidelig, ekteskapsinngåelse.

Forankring i offentligheten gjennom å bruke ordfører, kommunalt ansatt eller annen utpekt person som gis vigselfrett støttes av HEF. Sverige og deres «offisianten» kan være en ordning til inspirasjon. Vi forutsetter at det gis god opplæring i vigslerrollen. For HEF er det viktig at verdigheten og høytideligheten som følger av den formelle ekteskapsinngåelsen ivaretas i et utvidet borgerlig vigseltilbud.

17.6.4 Vilkår for vigselfmyndighet, ved en opprettholdelse av delegert vigselfmyndighet

Et mindretall foreslår opphevelse av ekteskapslovens § 13, annet ledd. Det vil styrke noens rett til å bli viet i tråd med norsk lov, for eksempel likekjønnede par og skilte. Men dette vil ikke nødvendigvis støtte eller ivareta svakere parter i et teologisk definert ekteskap. Uansett om denne bestemmelsen oppheves eller ikke, er HEF opptatt av at myndighetene tydeligere skiller mellom juridisk og teologisk ekteskapsinngåelse, og sørger for at alle parter kjenner sine rettigheter. Vi ser det likevel som vanskelig å skape ordninger, der jus og teologi blandes og som samtidig ivaretar den svakere part. HEF går derfor primært inn for sivil ekteskapsinngåelse for alle.

17.7 Funksjoner som mekler i familiesaker

Vi støtter uvalgets forslag om at mekleroppgaven knyttet til ekteskapsloven legges til en offentlig fagetat, og dermed at prester og forstandere ikke skal ha noen særskilt oppgave etter Forskrift til ekteskapsloven.

Vi vil også opplyse om at de kirkelige familievernkantorene er eneste offentlige familierådgivings-tilbud i rundt en tredel av landets kommuner.⁴ Disse kontorene utfører lovpålagte, offentlige oppgaver slik som obligatorisk mekling ved samlivsbrudd/skilsmiss. En slik ordning bør være livssynsnøytral over hele landet.

⁴ http://fritanke.no/index.php?page=vis_nyhet&NyhetID=8635

Kap. 18: Gravferdsforvaltning

HEF er meget tilfreds med utvalgets enstemmige konklusjon om at gravferdsforvaltningen må være kommunal, ikke kirkelig. Dette er i tråd med likebehandlingsprinsippet og ivaretar mangfoldet i det norske samfunn. Også her må den økende gruppen i befolkningen uten tros- eller livssynstilhørighet høres og ivaretas.

Praksis kan endres uten lovendring, slik det allerede er gjort i en håndfull kommuner, i tråd med dagens § 23 i gravferdsloven. Inntil det blir en lovendring, bør det legges til rette for lokale avtaler slik at kommunene kan overta gravferdsforvaltningen.

Vi er kjent med at Kirkelig fellesråd i Oslo har igangsatt en prosess for å overta forvaltningsansvaret fra Gravferdsetaten i Oslo kommune, mot viljen til et enstemmig bystyre. Denne prosessen er heldigvis satt nå på vent. En slik omgjøring i den kommunen i landet hvor lavest andel av innbyggerne er medlem av Dnk, vil være svært uheldig. Det er derfor nødvendig at Stortinget raskt slår fast at kommunene skal ha ansvaret for gravferdsforvaltningen.

En endring til kommunal gravferdsforvaltning bør innebære at Fylkesmannen overtar den rollen bispedømmerådene har hatt etter gravferdsloven.

HEF er helt enig i utvalgets konklusjon (18.11) om at den offentlige gravplasskonsulentstillingen ikke bør være plassert i eller knyttet til ett bestemt trossamfunn. HEF vil be om at dette blir rettet opp slik at stillingen knyttes til et departement eller annen offentlig instans.

18.9 Nærmere om Den norske kirkes rettigheter, og om eiendomsforhold

HEF mener det må være offentlig eierskap av gravplassene, siden de benyttes av almenheten. Utvalget beskriver hvordan gravplassseiendommene uten videre ble skjøtet over fra kommunene til soknene i Dnk fra 2002. Det bør derfor ikke være vanskelig å reversere denne prosessen, for å sørge for at gravplassene igjen kommer i offentlig eie. HEF støtter utvalgets mindretall i at gravplassene med tilhørende arealer bør skjøtes tilbake til kommunene umiddelbart. Dette for å ivareta gravferdslovens forutsetninger om at gravlegging skal skje på offentlig eid gravplass.

Gravlegging av ikke-kirkemedlemmer på gravplass eid av Dnk kan oppleves å være i strid med gravferdslovens §1: «Gravlegging skal skje med respekt for avdødes religion eller livssyn.» Det bør problematiseres at formuleringene i §1: «*Gravlegging skal skje på offentlig gravplass*»– og videre i samme paragraf «*Gravplassene er soknets eiendom*» – står i motsetning til hverandre.

Kap. 19: Barns interesser og rettigheter

Barns rettigheter er viktig for oss. Foreldrenes rett til oppdragelse kan ikke uten nærmere vurdering ha forrang. Vi er derfor glade for at utvalget foreslår å legge praksis i tros- og livssynsspørsmål tettere opp til barnelovens gradvise rettighetsutvikling i takt med barnas alder og modenhet. Private, religiøse skoler krever en grundig vurdering. Foreldres rett til å gi livssynsmessig oppdragelse og opplæring bør primært ivaretas i privat regi eller gjennom deres trossamfunn.

Mange av våre medlemmer opplever problemer når det gjelder religion i skolen. Bordbønn, skolegudstjenester og bruk av skolens tid til konfirmasjonsundervisning og religiøse ritualer

innebærer uheldig sammenblanding mellom skole og kirke. Dette skaper også uakseptable skiller mellom elevene.

19.3 Barns rett til å bestemme selv i tros- og livssynsspørsmål

HEF støtter utvalgets foreslag (19.3.7) om å opprettholde den livssynsmessige myndighetsalderen på 15 år, tilpasningen til barneloven som innebærer at foreldrene må ha samtykke fra barna fra fylte 12 år ved inn- og utmelding i trossamfunn, at barna fra fylte 12 år skal ha selvstendig rett til å kreve fritak fra religiøs praksis i undervisningen, samt at barnet selv fra 12 år må samtykke ved valg av privat skole.

19.4 Om skoletilbudet for barn – i privatskoler og i den offentlige skolen

Utvalgets flertall mener at staten fortsatt bør støtte private religiøse skoler økonomisk, men vil til gjengjeld kreve mer kontroll av virksomheten og en begrensning i adgangen til å tilpasse undervisningen (19.4.1.7). Utvalgets mindretall ønsker å avvikle støtten til religiøse skoler på grunnskolenivå.

HEF ønsker primært en offentlig skole for alle, uavhengig av tro og livssyn. Fellesskolen må være åpen, inkluderende og konfesjonsfri. En sterk og god fellesskole er det beste grunnlaget for å sikre en likeverdig oppvekst og utdanning for alle, og for å bygge felles verdier og felles forståelse på tvers av livssynsmessige ulikheter. Dette vil være den beste oppfyllelsen av barnekonvensjonens artikler 28 og 29. HEF beklager at dette ikke er situasjonen i dag.

HEF mener at så lenge det er kristen formålsparagraf med forrang i skole (og barnehage), må det være adgang til å drive og få støtte til alternativer. HEF ser samtidig med særlig bekymring på veksten i private religiøse skoler. Avsløringer om ensidig opplæring ved enkelte av skolene, og barns oppvekst i lukkede trossamfunn, må erkjennes som et problem. Dette må håndteres på en bedre måte enn i dag. Det er viktig å øke kontrollen med skolene og sikre at barna ikke blir utsatt for religiøs indoktrinering. Barn må sikres opplæring i sine rettigheter og gjøres kjent med de ulike verdier som preger et pluralistisk samfunn. Dersom undervisningen ikke er i tråd med opplæringsloven, må økonomisk støtte trekkes tilbake og skolene stenges.

På denne bakgrunn støtter HEF utvalgets flertall: Private religiøse skoler må støttes og kontrolleres. Vi ber videre om at de samme krav stilles ved etablering og drift av religiøs/livssynsmessig skole som utvalget foreslår ved registrering av tros- og livssynssamfunn i punkt 23.4, angående brudd på lover, skadelige oppvekstsvilkår, oppfordring til illegitime voldshandlinger, tvang, manipulasjon, rettighetskrenkelse m.v.

HEF stiller seg bak utvalgets påpekning av at ulike tros- og livssynsretninger må likebehandles i forbindelse med støtte til private skoler. Verken HEF eller utvalget kan forstå at nektingen av støtte til Humanistskolen kan være i overensstemmelse med våre menneskerettslige forpliktelser (19.4.1.4). Justisdepartementets lovavdeling har nylig uttalt at privatskoler «som skal drive på grunnlag av et sekulært livssyn, ikke er utelukket» fra godkjenning.⁵

19.4.2.1 Nærmere om RLE-faget

Utvalget fremhever FNs Barnekomité's anbefaling om at det gjennomføres en undersøkelse for å klarlegge i hvilken grad RLE-fagets mål nås, og hvilken støtte lærerne trenger. Utvalgets

⁵ Brev fra Justisdepartementets lovavdeling, 10.05.2013, ref. 12/4635 EO TRR/MSM/mk

medlemmer Hompland og Sandvig ser ikke manglende faglig kompetanse som hovedproblemet når det gjelder dagens situasjon. Derimot er RLE-fagets underliggende spenninger et problem når det gjelder hvordan skolen underviser om religion og livssyn. Det er HEF enig i. Det oppkonstruerte skillet mellom den «objektive» og ikke-forkynnende RLE-undervisningen og skolens organisering av kristen religionsutøvelse illustrerer dette godt, særlig når det kommer til gudstjenester.

19.4.2.3 Skolegudstjenester

Gudstjenesten «er stedet der de kristne blir synlig som en menighet; et fellesskap av mennesker som deler troen på Gud, og Jesu Kristi oppstandelse». Slik defineres gudstjenesten av Dnk.⁶

HEF er enig med utvalgets mindretall som viser til at en gudstjeneste er en religiøs, kirkelig handling basert på aktiv oppslutning. Dette er ikke en aktivitet som bør finne sted i en allmenn skole. Når gudstjenester ikke er akseptert som del av RLE-undervisningen, er det en erkjennelse av at religionsutøvelse ikke bør være en del av skolens aktiviteter. Dette må være normen for all aktivitet i skolen, uavhengig av fag. Skolene må klare å skille mellom religionsutøvelse og kunnskap om kultur og tradisjon. (Se også våre kommentarer under 11.2.) Det må være foreldrenes ansvar å ta med sine barn til religiøse aktiviteter, ikke skolens.

Flertallet i utvalget foreslår å åpne for at flere tros- og livssynssamfunn skal få samme mulighet til å invitere elever til religiøse seremonier i skoletiden. Det er bare Dnk som er tilstede i alle kommuner, og forestillingen om at dette forslaget vil skape likeverdighet er dermed ikke reell.

Vi kjenner også til at det i forkant av skolegudstjenester brukes alminnelig undervisningstid på å øve til kirkedeltakelse og fremføringer. Dette forutsetter religiøs aktivitet gjennom aktiv deltakelse før og under selve gudstjenesten – med sang, lystenning, tekstlesing osv. Vi får tilbakemeldinger fra foresatte om at alternativene for de som melder fritak fra gudstjenesteøvelser er dårlige og vanskelige å praktisere, både ved øving og under selve gudstjenesten.

Vår erfaring er at dagens retningslinjer for gudstjeneste i skoletiden (gitt av Utdanningsdirektoratet) følges for dårlig opp fra skolene. Dersom Dnk fortsatt skal få invitere elever til gudstjenester, bør skolene i større grad vurdere om det er riktig å takke ja. Et minimum må være aktiv påmelding fra de elever/foresatte som ønsker deltakelse i kirken. På den måten tydeliggjøres skillet mellom undervisning og kirkegang. De som ikke går til gudstjeneste må sikres et godt og likeverdig alternativt tilbud ved skolen.

19.5.2 Omskjæring av guttebarn

HEF anser rituell omskjæring som et unødvendig kirurgisk inngrep som foretas på barn som ikke har samtykkekompetanse. Derfor ønsker HEF at det blir et lovforbud mot omskjæring av gutter så lenge disse ikke har oppnådd myndighetsalderen. Inntil et slikt forbud foreligger bør et minstekrav være en lovregulering som sikrer at omskjæring skjer i helseinstitusjoner.

19.6 Sikring av barns rettigheter – spørsmål om ratifisering av tilleggsprotokoll til FNs barnekonvensjon

Utvalget anbefaler at Norge signerer og ratifiserer tilleggsprotokollen til FNs Barnekonvensjon som gir barn mulighet til å klage inn brudd på konvensjonen. Dette er ikke minst viktig for å styrke barns selvstendige rett til religions- og livssynsfrihet. Og det er viktig som internasjonalt signal å bygge opp effektive klageordninger. HEF deler denne oppfatningen.

⁶ <http://www.kirken.no/?event=dolink&famId=9250>

Kirkelig trosopplæring i skoletiden

Det er uholdbart at kirkeloven (§ 36) hjemler rett til å bruke av skolens tid til konfirmasjonsundervisning. Vi er kjent med at dette foregår i noen kommuner i Sogn og Fjordane, Troms, Nordland og Rogaland. Det er kun Dnk som får anledning til dette, og elever på samme klassetrinn som ikke følger kirkelig konfirmasjonsundervisning får ikke noe annen undervisning av skolen og mister dermed denne undervisningstiden.

Dette problemet nevnes ikke av Stålnett-utvalget, men bør følges opp av regjeringen i det videre arbeidet med en helhetlig religions- og livssynspolitikk. HEF mener bestemmelsen bør opphøre.

Bordbønn

To fylkesmenn har de senere årene satt stopper for bordbønn i skolen, da det er umulig å praktisere fritaksordninger fra så korte og integrerte religiøse aktiviteter i skolehverdagen. I lys av dette ønsker vi at utdanningsmyndighetene går tydelig ut og markerer at bordbønn ikke er tillatt. Som utvalget skriver i 8.3: Staten kan ikke pålegge noen til å delta i religiøse aktiviteter, og skolen skal ikke tilrettelegge for religionsutøvelse i undervisningstiden. Igjen må det være opp til foreldrene å ivareta slike aktiviteter, eller elvene selv.

Kap. 20: Religionsfrihet i forhold til andre rettigheter og interesser

I alle sakene som drøftes her dreier det seg om former for rettighetskollisjoner, hvor det må foretas skjønnsmessige prioriteringer og eventuelle kompromisser mellom ulike typer sett av rettigheter. Fra humanistisk ståsted – kombinert med en pragmatisk innstilling – finnes det få helt entydige svar.

I flere saker har vi hørt uttrykte ønsker om at religionene humaniseres, moderniseres og utvikler seg. Dilemmaet blir her hvor absolutt man skal stå på de humanitære og ideale krav når man vet at det i praksis ikke fører umiddelbart fram som ønsket, og samtidig vil ha aktuelle sosiale konsekvenser som er uheldige.

Denne sammenhengen viser viktigheten av dialog (punkt 20.8). Når prinsipper møter hverdagens virkelighet må vi sammen finne frem til praktiske løsninger. (Vi kommenterer dialog nærmere under kap. 21.)

20.3 Reservasjonsrett i arbeidsforhold

Vi vektlegger at myndighetene må sørge for lik rett til helsetjenester for alle, og HEF slutter seg til utvalgslertallets anbefaling om å ikke utvide reservasjonsretten. Det bør ikke være mulig å påberope seg reservasjonsretten som fastlege eller helsesøster. Vi vil understreke helsemyndighetenes plikt til å ha nok personell uten reservasjoner til at tjenestene som befolkningen tilbys kan utføres uten problemer.

20.5 Ansettelser i tros- og livssynssamfunn

I dette spørsmålet mener HEF at tros- og livssynsfrihetens og trossamfunnenes autonomi må gis forrang. Utvalget vektlegger at dette er et felt for konkrete og praktiske avveielser i hvert tilfelle ut fra hva de kaller saklighet og forholdsmessighet i forhold til at det diskrimineres. Igjen, forutsatt at

det er frivillig oppslutning, kan den enkelte enten som medlem arbeide internt for endring, eller ha mulighet til å melde seg ut. Det er for øvrig ikke særegent for religions- og livssynsorganisasjoner at en arbeidsgiver forventer at arbeidstakerne støtter opp under virksomhetens formål og verdier.

Kap. 21: Konfliktløsning – prinsipper og dialog

HEF er en varm forsvarer av religions- og livssynsdialogen og har i lang tid vært en aktiv deltaker i den. Den organiserte dialogen ble formalisert gjennom opprettelsen av STL, på bakgrunn av en reaksjon mot majoritetens bruk av sitt flertall mot minoritetene: Aksjon livssynsfrihet i skolen. HEF er og var sentral i disse sammenslutningene. Et viktig særtrekk ved den organiserte dialogen i Norge er at humanistene er inkludert. Sekulære livssyn i andre land er sjelden inkludert i dialog-arbeidet.

Vi er opptatt av at berettiget religions- og livssynskritikk skal komme frem, og opplever at vår deltakelse i dialogen ikke står i veien for dette. Snarere gir den etablerte kontakten mellom tros- og livssynssamfunnene gode kanaler for å luften uenighet og behandle konflikter på en konstruktiv måte.

21.4 Utvalgets forslag for bedret dialog – institusjonelle rammer

Vi støtter utvalget i at staten «bør øke de midler som settes av» til lokale og nasjonale dialogtiltak. Å drive god dialog er tid- og ressurskrevende. Særlig viktig, men samtidig krevende, er det å løfte frem stemmene fra mindre tros- og livssynssamfunn i de spørsmålene som drøftes og behandles. Det er for eksempel sjelden at små tros- og livssynssamfunn avgir høringsuttalelser, men noen er inkludert de gangene STL uttaler seg.

Lokale og sentrale myndigheter bør følge opp og støtte driften av de lokale dialoggrupper som har vokst frem. Den kontakten som etableres mellom lokale representanter og ledere i ulike livssynsmiljøer er sunt for lokalsamfunnet. Denne dialogen bør utvikles på flere steder, til beste for fredlig konfliktløsning og for forståelsen av mangfoldet i befolkningen.

På nasjonalt nivå vil det være nyttig å bedre kontakten mellom tros- og livssynssamfunnene og myndighetene. Myndighetene må være seg bevisst at ikke alle tros- og livssynssamfunn er representert gjennom STL, Norges Kristne Råd og Islamsk Råd Norge.

På myndighetens side vil det etter vår mening være en styrke dersom ett departement har ansvar for forvaltning og samordning av tros- og livssynspolitikken, inkludert Dnk. Man kan for eksempel tenke seg en kultur- og livssynsminister.

Kap. 23: Vilkår for støtte, særlig ordning

Utvalget har begrunnet hvorfor de ikke har funnet tiden moden for en prinsipiell diskusjon om finansiering av tros- og livssynssamfunn. Hensikten med utvalgets arbeid har vært å foreslå endringer som vil gi økt grad av likebehandling av tros- og livssynssamfunn. Premisset fra kirkeforliket er at det ikke skal være medlemsavgift i Dnk. Dette legger sterke føringer for støtten til tros- og livssynssamfunnene.

Enn så lenge er dagens offentlige finansiering til tros- og livssynssamfunn utenfor Dnk en omtrentlig kompensatorisk støtte. Historisk gjenspeiler dette refusjon av «kirkeskatten» til innbyggere som ikke var medlemmer i statskirken. Så lenge Dnk finansieres over offentlige budsjetter, vil HEF støtte ordninger som sikrer likebehandling gjennom tilsvarende finansiering av øvrige tros- og livssynssamfunn. I vår høringsuttalelse til Stat-kirke-utvalgets NOU (2006: 2) skrev vi at:

«Human-Etisk Forbund ser det som formålstjenelig at staten også etter et skille mellom stat og kirke har ansvar for å grunnfinansiere tros- og livssynssamfunnenes virksomhet. Dette for positivt å ivareta hver enkelt borgers rett til fri livssynsutøvelse.»

De samme kravene som foreslås stilt til tros- og livssynssamfunn i denne særlige ordningen må også stilles til Dnk. (Se nærmere kommentar i kap. 27.)

23.3.4 Krav til innhold for å bli regnet som et tros- eller livssynssamfunn – Lovforslag

HEF støtter innføringen av utvalgets foreslåtte vilkår for «statstilskudd» for tros- og livssynssamfunn. Vi vil likevel bemerke at trossamfunn også vil dekkes av definisjon 2 om livssynssamfunn.

23.4.1 Krav om å oppfylle lov

Vi foreslår at det legges til et «eller» i denne bestemmelsen, foreslått i siste avsnitt under punkt 23.4.1.2: «Tros- og livssynssamfunn kan fratas støtte hvis det avdekkes vesentlige og vedvarende brudd», slik at det er tilstrekkelig med vesentlige *eller* vedvarende brudd for å miste statstilskudd.

23.4.2 Ytterligere verdikrav til tros- og livssynssamfunn

Utvalgets flertall foreslår at medlemmer av begge kjønn må ha lik tilgang til å sitte i tros- og livssynssamfunnenes «styringsstruktur». HEF har alltid støttet tros- og livssynssamfunns rett til å styre seg selv og selv bestemme egen, intern organisering. Flertallets forslag vil være et brudd med dette, og vil snarere enn likebehandling av tros- og livssynssamfunn, føre til at noen ikke får det som enn så lenge er deres rettmessige kompensasjon av skattemidler.

HEF mener at så lenge medlemskap er frivillig og utmelding mulig, må det høre til individets rett også å slutte seg til trossamfunn som har en annen oppfatning av demokrati og kvinners plass enn gjeldende norm i samfunnet. Vi støtter derfor utvalgets mindretall i dette spørsmålet, men vil fortsette å kritisere slike oppfatninger i den offentlige debatten.

23.4.3 Krav til etisk innhold/verdier – Forslag til lovformuleringer

Utvalgets forslag om ytterligere krav som definerer hva som kan gi grunnlag for å nekte finansiering til tros- og livssynssamfunnene har støtte fra HEF.

Et mindretall i utvalget foreslår følgende tillegg til krav: «(Tros- eller livssynssamfunn må ikke) Oppfordre til diskriminering i strid med norsk lov.» Dette er kvalitativt noe helt annet enn de andre kravene som går på vold og bruk av fysisk avstraffelse etc. Det er ikke vanskelig å se den gode hensikten bak forslaget, men vanskeligere å se hva det vil ha som konsekvens og rekkevidde i praksis. Et slikt krav er vanskelig å operasjonalisere og bryter med alvorlighetsgraden i de øvrige kravene. HEF kan derfor ikke støtte mindretallet her.

23.5.2.1 Antallskrav

HEF støtter utvalgets flertall i at et tros- eller livssynssamfunn må ha minst 100 medlemmer for å utløse offentlig finansiering. Erfaringer fra Sverige er at små, lokale trossamfunn kan danne nasjonale sammenslutninger for å motta statstilskudd.

Kap. 24: Utmåling av støtte, særlig ordning

Likebehandling går som en rød tråd gjennom innstillingen. Alle tros- og livssynssamfunn skal understøttes på lik linje. Det fremgår både av grunnlovsteksten og av stortingsmelding nr. 17 (2007-2008).

HEF mener en modell med støtte basert på andre forhold enn antall medlemmer er vanskelig å administrere, og vil gjøre det komplisert å likebehandle. Likt beløp per medlem er enkelt å håndtere, transparent og forståelig. Vi støtter derfor utvalget i punkt. 24.2.5. Vi forutsetter, som utvalget, en ryddig avklaring av medlemskap.

24.3.1 Bevilgning versus regnskap

Det er budsjettet som er grunnlaget for statlig og kommunal beregning av hva det koster å drive Dnk. Dette danner dermed grunnlaget for hvor mye de andre tros- og livssynssamfunn mottar per medlem. Offentlige tilleggsbevilgninger til Dnk i løpet av året, gir i utgangspunktet ikke grunnlag for økt tilskudd til andre tros- og livssynssamfunn. HEF har tidligere hevdet at kommuner holder planlagte og forutsigbare utgifter utenfor det ordinære budsjettet og fører det opp som tilleggsbudsjett i stedet. HEF støtter derfor utvalgets forslag om at det skal gjøres et påslag på omtrent 1,5 % i tildelingene til andre tros- og livssynssamfunn enn Dnk.

Det er også usikkerhet knyttet til kommunenes behandling av investeringskostnader til Dnk. I Drammen kommune har disse kostnadene til nå vært holdt utenfor beregningsgrunnlaget og følgelig har kommunen utbetalt et for lavt tilskudd til andre tros- og livssynssamfunn (Rådmannens drøftingsgrunnlag fra 10/1-2012). Det er naturlig å anta at dette kan være en praksis også i andre norske kommuner. Dette er en viktig grunn til at vi støtter et annet forvaltningsopplegg hvor staten tar hele ansvaret med utbetalingene (se 24.4).

24.3.2 Andre utgifter inn i grunnlaget

HEF er enig med utvalget i at midler til livssynsmessig betjening i institusjoner (sykehus, fengsler, forsvaret) bør utgå av beregningsgrunnlaget, såfremt det etableres tilbud om livssynsbetjening til andre enn bare Dnks medlemmer.

Det var oppsiktsvekkende at pensjonskostnader for kirkens statlige ansatte ikke har vært inkludert i beregningsgrunnlaget. Som utvalget viser dreier dette seg om betydelige midler. HEF støtter utvalget i at dette for fremtiden må inkluderes, og mener at det ikke er nødvendig å avvente politisk behandling. Denne åpenbare feilen kan administrativt rettes opp fra og med statsbudsjettet for 2014.

Dnk disponerer en bygningsmasse som ikke inngår i beregningsgrunnlaget, men som utgjør en betydelig merverdi sammenlignet med andre tros- og livssynssamfunn. Utvalget er for så vidt enig i denne argumentasjonen, men kommer litt for hurtig til at dette er vanskelig å tallfeste. Det skal vel

innrømmes at en kirkebygning ikke er det naturlige utleieobjektet, men den katolske kirke har nylig leid en kirke i Oslo for én million kroner per år. Med tanke på at Dnk har 1623 kirker i Norge, representerer dette store verdier for Dnk. HEF mener det må være mulig å stipulere en leieverdi for kirkebygg og la dette inngå i beregningsgrunnlaget for tilskuddet til Dnk. Det må riktignok tas hensyn til at kirker bygget etter 1970 skal ha vært en del av beregningsgrunnlaget ved bygging. Disse representerer imidlertid kun 10 % av alle statskirkebygg i Norge. Hvis snittet for utleieverdi hadde vært halvparten av det Oslo katolske bispedømme betaler for Bredtvet kirke, ville tilskudd per medlem til andre tros- og livssynssamfunn øke med 187 kroner. Vi foreslår ikke i denne omgang at bygningsverdi skal inkluderes i beregningsgrunnlaget, men må be om at det gjøres en grundig gjennomgang av dette i forbindelse med vurdering av fremtidig ordning for Opplysningsvesenets fond. Vi forutsetter et reelt bo-oppgjør når stat og kirke skilles på ordentlig.

Rentekompensasjonsordningen ble innført for å sikre kommunale investeringer i møte med finanskrisen, og skulle stimulere til investeringer i eksisterende kirkebygg. Det er tilført kirkene betydelige investeringsmidler, men disse midlene er ikke en del av beregningsgrunnlaget for tilskuddet til andre tros- og livssynsorganisasjoner. HEF er av den oppfatning at ordningen har en slik størrelse at den kan gi en urimelig forskjellsbehandling. HEF mener forenkling, ryddighet og likebehandling er gode grunner til å unngå slike særordninger. For fremtiden bør innføring av slike spesielle ordninger gjelde for alle, eller tas med i beregningsgrunnlaget.

HEF støtter forøvrig utvalgets andre forslag om hva som bør inn i og ut av beregningsgrunnlaget. En slik opprydding er viktig for likebehandlingen.

24.4 Endring i forvaltningsopplegg – statliggjøring

Utvalget foreslår at staten tar hele ansvaret med utbetalinger til tros- og livssynssamfunn. HEF støtter dette forslaget og anser det som et viktig bidrag til forenkling og mer konsekvent saksbehandling. For mange kommuner kan det være en krevende øvelse å beregne bidrag til tros- og livssynssamfunn utenfor Dnk. Vi erfarer at det i tolkningen av et komplisert regelverk oppstår ulik praksis fra kommune til kommune. Dessverre finnes det også dårlig betalingspraksis blant landets kommuner, og det gjør det vanskelig å få mottatt alle kommunetilskuddene. Vi forutsetter at man kan benytte KOSTRA-tall for å gjennomføre en slik funksjonsendring.

Vi støtter utvalgets forslag om å foreta en gjennomgang for å kontrollere at også investeringskostnader inkluderes i beregningsgrunnlaget.

Kap. 25: Medlemskap og telling av tilskuddsberettigede

HEF støtter utvalgets forslag til ny rutine for å rydde opp i dobbeltmedlemskap (kap. 25.5.5.3). Men vi er sterkt uenig i at man skal kunne velge at utmelding til Brønnøysundregistrene ikke rapporteres videre til tros- eller livssynssamfunnet medlemmet melder seg ut av. Man blir ikke utmeldt om beskjed om utmelding ikke kommer til tros- eller livssynssamfunnet. Tros- og livssynssamfunnene må ha mulighet til å holde orden i egne medlemsregistre, og få praktisere lovens krav om at medlemskap gjelder til skriftlig utmeldelse. Derfor må tros- og livssynssamfunnene få kopi av utmeldingene Brønnøysundregistrene mottar.

Hvis dette ikke gjøres, vil de samme feil/dobbeltoppføringer oppstå år etter år. Med utvalgets forslag kan vi komme i den situasjonen at Brønnøysundregistrene får beskjed fra medlemmer at de ikke vil være medlem, uten at organisasjonene selv får beskjed. Medlemmet tror seg utmeldt, men blir stående på medlemslisten. Skal han eller hun da kontaktes på nytt av Brønnøysundregistrene

påfølgende år? Dette fører lett til negative reaksjoner fra medlemmer som mener seg allerede utmeldt, og mediekritikk av tros- og livssynssamfunnenes orden i medlemslistene.

Etter vår mening har ikke utvalget tatt tilstrekkelig høyde for negative virkninger av forslaget. Det er helt nødvendig at Brønnøysundregistrene bringer videre opplysninger til hvert enkelt tros- eller livssynssamfunn, slik at de kan registrere utmeldinger og sende utmeldingsbekreftelser.

25.5.4 Om hensynet til personvern

HEF aksepterer at det strammes inn ved at vi ikke lengre vil få lister over hvilke av våre medlemmer som er dobbelregistrert mot andre tros- og livssynssamfunn – under forutsetning av at Brønnøysundregistrene foretar henvendelser til de dobbeltoppførte medlemmene og vi får vite om utmeldingene.

Vi kan ikke se at personvern hensyn tilsier at en beskjed om utmelding ikke skal effektueres snarest mulig. Så lenge vi ikke får opplyst hvilket annet trossamfunn medlemmet er medlem av, kan vi vanskelig se at opplysning om utmelding i seg selv skulle true personvernet.

At et medlems beskjed om at det ønsker å melde seg ut skal holdes skjult for tros- og livssynssamfunnene vil på ingen måte bidra til å rydde opp i problemene med dobbeltmedlemskap, snarere tvert imot. En opprettholdelse av en registrert og formell tros- eller livssynstilhørighet på tross av et uttrykt ønske om å avslutte denne, kan i seg selv være problematisk i lys av personvernet.

Utvalget frykter at dersom opplysninger om en persons utmelding/dobbelmedlemskap gis til tros- eller livssynssamfunnet vedkommende er medlem av, kan det tolkes som en «konvertering» av enkelte trossamfunn. Utvalget glemmer at personen like gjerne kan ha blitt medlem av et annet samfunn innenfor samme livssyn eller religion. Norske tros- og livssynssamfunn som godtar konvertering og respekterer religionsfriheten bør ikke ha noen problemer med å behandle en beskjed om dobbeltmedlemskap eller utmelding profesjonelt. Dersom dette skulle være et problem for noen trossamfunn, er løsningen heller at det undersøkes om disse trossamfunnene virkelig oppfyller de nye kravene utvalget foreslår i 23.4.3.

Hvis det ikke innføres en årlig henvendelse fra Brønnøysundregistrene til dobbeltmedlemmer, vil HEF støtte mindretallsposisjonen til Breistein og Sandvig om å gi tros- og livssynssamfunnene mulighet til å stryke egne medlemmer som i 2006 kun ga myndighetene beskjed om at de ønsket å være medlem i Dnk. (Problemene som oppstod i kjølvannet av dette forsøket på opprydding illustrerer godt rotet som oppstår når noen tror de har meldt seg ut uten at myndighetene har gjort det mulig å ta vedkommende ut av tros- og livssynssamfunnenes medlemsregistre.)

25.5.3 Ordningen med automatisk tilhørighet

Vi støtter utvalgets forslag om at man ikke lengre skal regne automatisk tilhørige eller medlemmer med i tilskuddsberegningen. Det må ligge en aktiv melding fra den det gjelder eller foresatte til grunn for at tilhørige skal telles med, både i Dnk og andre tros- og livssynssamfunn. Dette er slik HEF allerede praktiserer tilhørigordningen.

Automatiske opplysninger om fødsler fra sykehus eller Folkeregisteret, som Dnk i dag mottar, må som følge av dette opphøre.

At alle medlemmer og tilhørige må få en skriftlig henvendelse fra sitt tros- eller livssynssamfunn når de fyller 15 år, er et godt forslag fra utvalget. Denne informasjonen om hvor man frem til nå har

vært registrert er en viktig opplysning for den enkelte, som ved fylte 15 år selv har rett til å melde seg ut av og inn i tros- og livssynssamfunn.

Utvalget skriver at tilhørige i Dnk blir minnet om sitt medlemskap i Dnk ved tilsendning av valgkort. Dette er ikke riktig, da tilhørige ikke er stemmeberettigede ved kirkevalg. Vi ber samtidig om at kirkeloven endres, slik at tilhørige ikke blir stående til de fyller 18 år, men harmoniseres med 15-årsgrensen som gjelder for øvrige tros- og livssynssamfunn.

25.5.5.4 Bruk av selvangivelsen eller annen elektronisk registreringsform

Utvalget vurderer det som for tidlig å åpne for elektronisk ID (MinID/BankID) ved ordinær inn- og utmelding, fordi de antar at mesteparten av befolkningen ikke er fortrolige med slike registreringsformer. Vi ber om at departementet likevel gjør det mulig å ta i bruk elektroniske løsninger, som supplement til skriftlige/signerte meldinger, slik at de som allerede er komfortable med eID har denne muligheten.

25.6 Utvalgets samlede tilrådning

Vi regner med at jo kortere dobbeltmedlemmenes svarfrist til Brønnøysundregistrene settes, jo færre tilbakemeldinger kan en anta å få. Vi ber derfor om at det undersøkes hvordan denne prosessen kan forenkles ved bruk av eID.

Kap. 26: Vurdering av andre finansieringsordninger for tros- og livssynssamfunn

Igjen er det likebehandling som er HEFs hovedanliggende. Den skjevhet som utvalget påviser i en rekke finansieringsordninger tydeliggjør at det er de etablerte, kristne organisasjoner som henter mest ut av de ulike offentlige ordningene. Myndighetene bør undersøke hvorfor det er slik og gjerne gjøre det lettere å benytte seg av disse ordningene gjennom generell forenkling og om nødvendig veiledning til grupper som i dag ikke er inkludert.

26.1.2 Nærmere om ordningen med momskompensasjon – sammenligning med ordningen for Den norske kirke

Momskompensasjon er et område hvor forskjellene i offentlig finansiering gir tydelige utslag. Utvalget påviser at tros- og livssynssamfunn som søker om det per i dag får refundert under halvparten av sine utgifter til merverdiavgift. Dnk lokalt er omfattet av den generelle momskompensasjonsordningen for kommunesektoren. Her må det raskt tas grep for å sikre likebehandling. HEF støtter utvalget i at den beste løsningen er å inkludere Dnk i ordningen som gjelder for frivillig og ideell virksomhet.

26.2 Spørsmål om vilkår for støtte – barne- og ungdomsorganisasjoner

Vi støtter utvalgets flertall som vil stille strengere krav til likebehandling i barne- og ungdomsorganisasjonenes styringsstruktur dersom de skal motta offentlige tilskudd. Til forskjell fra det særlige tilskuddet som skal sikre livssynsutøvelse i tros- og livssynssamfunnene på linje med Dnk, skal støtten her bidra til å styrke demokratisk medbestemmelse. Derfor er det viktig at samfunns-

verdier som ikke-diskriminering og likestilling speiles i støtteordningen for barne- og ungdomsorganisasjoner.

Kap. 27: Ny felles lov om tilskudd til tros- og livssynssamfunn

HEF støtter utvalgets forslag om en ny, felles lov om tilskudd til tros- og livssynssamfunn, og at øvrige reguleringer knyttet til tro og livssyn legges til de relevante lovene hvert tilfelle gjelder (se kap. 28). FNs spesialrapportør for religions- og livssynsfrihet peker på at formell eller lovbasert distinksjon mellom ulike tros- og livssynssamfunn bærer diskrimineringens frø i seg.⁷ En felles lov for både tros- og livssynssamfunn er det beste utgangspunktet for likebehandling.

I dag vil en slik felles lov ikke gjelde Dnk, men loven kan, som utvalget viser, utformes slik at den omfatter Dnk den dagen kirkeloven avvikles og Dnk får sin selvstendighet fra staten. Vi registrerer at det i dag er en helt annen grunnholdning som møter Dnk i kirkeloven enn den andre tros- og livssynssamfunn møter i sine respektive lover. Slike utslag av forskjellsbehandling unngås ved en felles lov.

HEF støtter ryddingen i lovverket som utvalget foreslår ved å flytte regler og rettigheter som gjelder spesielle forhold til de relevante lovene som ellers regulerer de enkelte fagområdene (27.2).

Kap. 28: Behov for endringer i andre lover

HEF støtter utvalgets (flertalls)forslag om endringer i barneloven, ekteskapsloven, kirkeloven, gravferdsloven, opplæringsloven, universitets- og høyskoleloven, arbeidsmiljøloven og vernepliktsloven, jf. utvalgets merknader i punkt 28.1.

Vi vil videre peke på at forslagene vi fremmer i denne høringsuttalelsen gjør at det er behov for enkelte andre endringer:

- I kirkeloven må adgangen til konfirmasjonsundervisning i skoletiden (§ 36) oppheves.
- For å unngå at tilhørende barn blir stående registrert i Dnks medlemsregister til de er 18 år, må aldersgrensen i kirkeloven § 3 femte ledd endres til 15 år.
- I gravferdsloven må § 1 fjerde ledd endres slik at de offentlige gravplassene blir kommunenes eiendom. Dette kommer i tillegg til det utvalget foreslår for å overføre forvaltningen fra Dnk til kommunene.
- I gravferdsloven § 23 må det endres slik at bispedømmerådernes ansvar overføres til Fylkesmannen.
- Generelt må de samme krav og vilkår stilles til Dnk som til andre tros- og livssynssamfunn. Dette gjelder bl.a. vilkår for å få økonomisk tilskudd fra stat og kommune (§ 2-2, andre ledd i utvalgets forslag til ny lov).

⁷ Spesialrapportør Heiner Bielefeldts årsrapport for 2012, punkt 65:
<http://www.ohchr.org/EN/Issues/FreedomReligion/Pages/Annual.aspx>

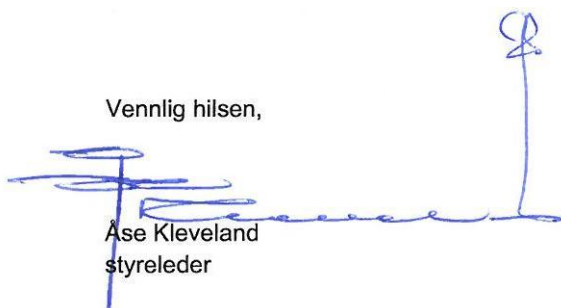
Kap. 30: Lov om tilskudd til tros- og livssynssamfunn

HEF kan ikke støtte utvalgets mindretall som ønsker regler om vigsel tatt inn i den nye loven om tilskudd til tros- og livssynssamfunn. Slike bestemmelser hører etter vårt skjønn hjemme i ekteskapsloven.

Avsluttende kommentar

Vi har håp om at det nå blir mulig å komme et godt stykke videre i retning likestilling mellom alle tros- og livssynssamfunn i Norge. HEF vil fortsatt bidra til dette.

Vennlig hilsen,

Ase Kleveland
styreleder

Kristin Mile
generalsekretær